

KARNEVAL, SAMBA, SAMBASKOLER

- og andet godt fra Brasilien

Karneval

Til karnevallet kan alt - næsten - ske, og man har lov til alt det, der til daglig ikke er tilladt - næsten da.

Under karnevallet kan alting blive vendt på hovedet - de rige kan gå i laser og de fattige klæde sig ud som konger og kejsere. Børn bliver pludselig til sørøvere, gangstere eller supermænd og voksne hopper rundt og slår på tromme, og det plejer de ellers *næsten* aldrig, mænd klæder sig ud som damer og meget andet underligt.

Man klæder sig ud for sjov, maler sig grøn i hovedet og lilla på hænderne eller man gemmer sit daglige ansigt bag en maske og er pludselig en anden person, og det er ikke så tosset til en afveksling.

I Europa har vi haft karneval i mange hundreder af år.

En gang hvert år blev bøtten vendt, et nyt år skulle starte og det gamle skulle ud af lemmen. Det skulle ikke gå stille af sig, der skulle være larm i gaden og i store orgier blev der drukket, spist, danset og lavet ballade. På den måde fik man gjort bod for det gamle års uretfærdigheder og synder, og i de vilde fester anrøbtes de kosmiske kræfter så vinteren og det 'brugte' år kunne manes i jorden, foråret kunne vækkes og alting gøres klar til et nyt og friskt år.

Samfundet skulle også have en tur med fejekosten. Magthaverne skulle gøres til grin og i gamle dage valgte man enten en narrekonge eller en narrepave, der med sindssyge forordninger og love gjorde tykt nar med de gældende samfundsregler. Narrepaven kunne forkynde klerikale orgier, trække et æsel til alters, fremsynge messer for det og holde drikke- og ædeorgier på alteret i kirken.

Den slags huede naturligvis ikke kirken, der modarbejdede karnevallet på alle mulige måder; man fordømte de hedenske ritualer med at bære dyremasker, at mænd klædte sig som

kvinder etc. og man lagde - meget snedigt - en række kristne helligdage og ritualer på samme tid som de hedenske ritualer.

Det genopfundne danske karneval, som startede i 1982, har hele tiden været meget inspireret af det brasilianske karneval og dets musik, nemlig samba'en. Alle mulige større og mindre karnevalsgrupper har øvet sig i at spille samba 'ligesom i Brasilien', men hvor har brasilianerne det fra?

Batuque fra Afrika

Som så meget andet af den rytmiske musik vi omgiver os med til daglig, stammer også samba'en fra Afrika. Ja, ikke sådan direkte importeret, men da mange af de folk der bor i Brasilien er kommet dertil helt ufrivilligt - på en gratis enkeltbillet fra Afrika - for at blive brugt som slaver på den jord portugiserne havde 'fundet', har de naturligvis haft deres musik og skikke med sig hjemmefra.

I de dele af Vestafrika hvor portugiserne hentede deres slaver, bl.a. fra det nuværende Angola, havde afrikanerne mange forskellige slags danse med musik til. Portugiserne der kom dertil skelnede ikke så nøje, men kaldte det hele *batuque*.

Sådan en batuque bestod almindeligvis af en kreds af dansere, sangere og musikere, altså trommespillere, og efter tur dansede man 'solo' i midten af kredsen. Den næste danser udvalgte af et stød, mave mod mave & navle mod navle, af danseren i ringen. Selve dansen og musikken var voldsom og sensuel, og selve navlestødet, det såkaldte *umbigada*, var da også et tydeligt seksuelt symbol, på samleje og frugtbarhed.

Det var alt i alt for meget for de katolske portugisere, den

katolske kirke bandlyste batuque'en og den portugisiske kong Manuel forbød den, men der var langt fra moderlandet Portugal til kolonien Brasilien, og måske hørte man heller ikke så godt.

Samba

Så batuque blev man ved med at danse og spille i Brasilien, selvom den i lange perioder var forbudt. Mange af kolonisterne (altså portugiserne) var bange for at slaverne fik alt for meget sammenhold og dermed mulighed for at planlægge oprør, hvis de fik lov til at spille og danse om søndagen og efter arbejdet.

Andre mente tværtimod, at slaverne blev meget mere oprørske, hvis de ikke fik lov til at afreagere fra det hårde arbejde i markerne en gang i mellem. Musikken og dansen ville 'forfriske deres ånd', og de ville blive gladere og bedre slaver.

At arbejdet var hårdt, kan man bl.a. se af, at en slaves levealder i gennemsnit ikke var mere end 15 år - det var altså det antal år, slaveejeren kunne forvente at hans 'investering' kunne kaste arbejde af sig (!).

Det er derfor ikke så mærkeligt, at der tit var oprør, og at mange slaver forsøgte at flygte. For nogle lykkedes det at overleve i junglen, og sågar opbygge deres egne landsbyer. Sådanne landsbyer af flygtede slaver kaldtes *quilombos*. Den berømteste af disse 'afrikanske' samfund i Brasilien hed Palmarens og eksisterede i 67 år (fra 1630 - 1697) med en befolkning på omkring 20.000 mennesker. Den var portugiserne naturligvis ikke ret glade for - så havde slaverne jo et sted at flygte hen - og efter mange forsøg lykkedes det dem

til slut at nedkæmpe Palmares.

Så selvom batuque'en tit var forbudt, specielt efter slaveoprør, overlevede den og udviklede sig til en lang række danse, blandt andet til *samba*.

I delstaten Bahia, der er den del af Brasilien, der først blev koloniseret og derfor havde den største koncentration af sorte slaver, opstod den form for samba der hedder *samba-de-roda*, eller samba-i-ring.

Rio de Janeiro

De første par hundrede år efter Brasiliens kolonisering var delstaten Bahia, med hovedstaden Salvador, Brasiliens centrum. Her fandtes de store plantager med sukkerrør, de mange slaver til at dyrke markerne og de mange sukkerkogerier til at raffinere det rørsukker, der var Brasiliens store eksportvare. Det var længe før Europa og Lolland opdagede sukkerroen. Alt sukker kom fra sukkerrør.

Men i løbet af 1800-tallet skiftede tyngdepunktet til Rio de Janeiro. Man fandt nemlig diamanter i det indre af landet, i Rio's bagland, i et område der kaldes "Minas" (=miner), og man begyndte også at dyrke kaffe, både omkring Rio de Janeiro og lidt længere sydpå omkring São Paulo.

Mange slaver blev derfor flyttet sydpå for at arbejde i de nye plantager, Brasiliens administration flyttede til Rio og handelen og en begyndende industri samledes også her. Mange frie og frigivne slaver i Salvador, der var afhængige af småjobs, serviceydelser eller havnearbejde for at overleve, blev derfor nødt til at flytte til Rio de Janeiro, hvor der var arbejde at få. En udvikling, der accelererede efter slaveriets ophævelse i 1888.

I Rio opstod der et helt samfund af tidligere slaver, negre og mulatter fra Bahia, de såkaldte *baianos*. De bosatte sig i starten i byens fattigste kvarter, Cidade Nova, men efterhånden blev pladsen i den indre by for trang og de fattigste flyttede op på byens høje, og byggede deres egne barakbyer, *favela'erne*. Her kunne man bo centralt og med god udsigt, næsten uden at betale husleje og fuldstændig uden lys, vand, kloakker, veje og al den slags.

Sambaen i Rio de Janeiro

Baiano'erne tog naturligvis deres musik med sig, da de flyttede til Rio, deres samba-de-roda, og i Rio opstod den form for samba, der kaldes *samba de partido alto* - "samba af høj standard".

Samba de partido alto er en traditionel form for samba, der stadig spilles i Brasilien. Ligesom i batuque'en har man en kreds af folk med solisterne i midten, folk i ringen klapper i hænderne og synger omkvædet, og nogle spiller instrumenter, f.eks. guitar, cavaquinho (lille, ukulele-agtig 4-strengt guitar) og småpercussion. Men de der virkelig skal være af 'høj standard' er sangsolisterne, for de kappes om at improvisere vers på stedet. Udfordrende og drillende vers og rim, jo elegantere jo bedre. Den der først falder i vandet og mister versfødder eller laver kluntede rim, har tabt.

I forlystelseskvartererne i Cidade Nova skabtes i 1916 den første komponerede samba - "Pelo Telefone" af Ernesto dos Santos, kaldet Donga. Sangen blev en kæmpesucces ved karnevallet i 1917, og herved var grunden lagt til en ny musikgenre: *samba carnavalesco*.

Det var musik til karnevallet - altså det officielle hvor de rige kørte i biloptog og gik til fester, og hvor militære messingorkestre spillede årets karnevalssange på pladser og torve rundt om i byen. Men samba carnavalesco havde ikke så meget med den traditionelle samba at gøre. Den var nærmere en slags brasiliansk polka, kaldet *maxixe*, men med tiden blandede den sig mere og mere med den traditionelle samba.

På Rios høje, i slumkvartererne spillede man samba de partido alto og batuque, der efterhånden kaldtes *batucada*, i stedet for. Det var den slags samba, der blev benyttet da sambaskolerne i slutningen af tyverne begyndte at organisere sig og gå i optog til karnevallet.

Sambaskoler

Sambaskolerne er foreninger af folk fra et bestemt kvarter i byen,

fra en favela for eksempel, der har bestemt sig for sammen at lave et optog til karnevallet.

Sambaskolerne opstod ikke ud af den blå luft, faktisk kan oprindelsen spores tilbage til gamle religiøse og rituelle processioner, som vi kender det fra for eksempel de katolske påskeprocessioner, hvor man bærer rundt på figurer af Jesus og Jomfru Maria m.m.

I Brasilien var der tradition for at samles i mindre grupper og gå spillende og syngende gennem gaderne til karnevallet. Med tiden blev grupperne bedre og bedre organiserede, og en lang række traditioner og regler er efterhånden blevet normen for de mange sambaskoler i Rio de Janeiro og senere i næsten alle andre byer i Brasilien.'

Sambaskolerne ligger i arbejder- og fattigkvartererne i Rio's forstæder og på højene rundt omkring i byen. Man "fødes ind i" sin sambaskole og de fleste beholder tilknytningen til deres sambaskole resten af livet, også selvom man flytter til et andet kvarter.

Hvert år vælger sambaskolen et overordnet tema, en *enredo*, og skolens optog fortæller med sang, dans, kostumer og figurer om dette tema. Temaet kan være hvadsomhelst, der giver lejlighed til at lave flotte kostumer og store vogne med papmachefigurer til at illustrere dele af temaet. Det kunne være "Cirkus" med klovner, "Havet" med søheste og havmænd, "Afrika" med landsbyer, konger og krigere, eller mere politisk "Slaveriet" med länkede slaver og slavehandlere.

Sambaskolens komponister konkurrerer hvert år indbyrdes om at lave den bedste sang om temaet, og sammen med orkesteret arrangeres sangen med breaks osv.

Orkesteret

Sambaskolens orkester, *bateria'et*, består kun af slagtøj, altså af percussion-instrumenter i forskellige størrelser og udformninger. I de store sambaskoler er orkesteret gerne på flere hundrede personer.

Surdo'erne, de store tøndeaftige trommer lægger bunden, ovenpå kommer lilletrommer, *caixa's*, og *repenique'er*, der også er en metaltrøme, nærmest i størrelse som en tam-tam fra et trommesæt, men meget højt spændt, og derfor meget gennemtrængende i lyden.

Øverst i lydbilledet ligger *tamboriner*, små rammetrommer der spilles med svirpende plasticstikker, *chocalho's* og *ganza's*, der er raslere i forskellige former og *agogô's*, to, tre eller fire koklokker svejset på samme pind og spillet med en tyk træstik.

Hertil kommer *reco-reco'er*, der må beskrives som et metalrør med fastspændte metalfjedre (å la arkitektlampe) og spillet med en skrutrække eller lignende, og Brasiliens 'nationalinstrument' *pandeiro'en*, der nærmest er en tamburin med skind. Den spilles med hånden på skindet, så bjælderne rasler i en jævn rytme og hånden kan så samtidig lave specielle slag på skindet, slapslag m.m., som på en congatromme - lyder det indviklet? Det er det.

Under selve optoget står sangeren på en højtalervogn, nærmest en lille lastbil fyldt med højtalere. For at han kan holde tonen, akkompagneres han på vognen af optogets eneste harmoniinstrument, den lille firestrengede guitar, *cavaquinho'en*. Men sangeren på vognen er ikke den eneste, der synger. Næh, alle i optoget, og det er gerne flere tusinde (!) synger - i princippet - med på sangen, mens de danser ned ad gaden.

• Eksempel på en Batucada (se kompendium)

Batucada er gadesamba. Den der er vist her, er for en lille besætning, hvor kun de vigtigste instrumenter er taget med. Flere tamborim'er i gruppen lyder altid godt - man kan evt. erstatte repenique og pandeiro med tamborim'er.

Optoget

I dag i Rio de Janeiro er optogene og deres konkurrence om at blive den bedste sambaskole omgærdet af et væld af regler. Skolerne er delt ind i grupper, ligesom 1. og 2. division i fodbold, og rykker også op og ned på samme måde.

De bedste skoler går nu parade i

en speciel aflukket gade med høje tribuner langs siderne, og hvert år udpeges en dommerkomite, der giver point til hver skole alt efter hvor godt optoget udtrykker temaet, om de følges ordentlig ad (med flere tusinde deltagere er der jo tale om et meget langt optog, der alle skal synge og danse i samme rytme - det er ikke så nemt), hvor god sangen er, hvor godt orkesteret spiller osv, osv.

På den måde bliver skolerne grupperet efter pointtal, og hvert år giver det naturligvis anledning til nogen ballade fra de skoler, der føler sig forfordelt af inkompetente dommere!

Hele systemet med dommere og regler styres af det statslige turistbureau, RIOTUR, da karnevallet jo er en stor turistmagnet og som sådan skaffer mange penge til landet. Mens sambisterne selv, sambaskolernes deltagere, for det meste består af landets fattigste indbyggere.

Det er dog ikke alle sambaskoler, der deltager i det store offentlige karneval. Nogle har i protest meldt sig ud af konkurrencesystemet, og går som i gamle dage parader gennem byens store gader for at spille, synge og danse uden at modtage point for det.

I byens gader går også alle de mindre sambaskoler (2. og 3. division) samt alle mulige andre slags karnevalsgrupper, så det er ikke fordi karnevallet i Rio er totalt hegnet ind, der er masser af liv i gaderne.

Og alt det andet

Men Brasilien er meget andet og mere end karnevalssamba og sambaskoler. Der er mange andre slags samba og mange andre musikstilarter i landet, der er for eksempel:

Samba de salão, salon-samba, en mere letflydende og 'moderne' samba end partido alto, og mere instrumentalt baseret, dvs. med bas, klaver, trommesæt og blæsere. Til indendørs dansebrug.

Samba-choro er samba blandet med stilarten choro. Choro spilles af 6- og 7-strengede guitarer, *cavaquinho* og et blæserinstrument, gerne en

klarinet. Choro er let musik, mere sorgløs end samba, og den har ofte pudsige melodispring og breaks.

Bossa nova er en blanding af den langsomme og romantiske **samba-canção** (sang-samba) med amerikanske jazzharmonier og en meget 'cool' sangstil. Bossa nova opstod i 50'erne som en del af en ny intellektuel bevægelse, og den er mere indadvendt og meditativ end samba. Den blev derfor aldrig rigtig folkelig populær, og folkene bag bossa nova'en, Tom Jobim med flere, blev anklaget for "amerikanisme" og "upatriotisme", ak ja. Den har dog alligevel hængt godt ved siden - ikke mindst som bar- og hyggemusik.

Forró er nordøstbrasiliansk musik, landlig, folkelig og ligetil. Den spilles af den såkaldte *trio nordestino*, der består af harmonika, triangel og zabumba. Zabumba er nærmest en slags march-stortromme, der dog spilles vandretliggende (altså trommen). Forró spilles i et rimelig hurtigt tempo med en solid markering på 1-slaget.

Frevo er en up-tempo, nordøstbrasiliansk dansemusik. Rytmen er som en hektisk march, fuld fart over feltet med vilde blæserriffs og kogende trommer.

Baião kommer også fra nordøstbrasilien, men er anderledes rolig og besindig. Rytmen er 'opfundet' af den store harmonikaspiller Luiz Gonzaga i midten af 40'erne, og den er karakteristisk ved en kraftig betoning lige-før 2-slaget i en 2/4-dels takt, nemlig på 1-og-så. Ligesom forró spilles baião også traditionelt af en trio nordestino.

Samba-reggae er det nyeste skud på fusionstræet, en blanding af reggae og samba. Samba-reggae stammer også fra Salvador, Bahia og er kendt fra Paul Simons "Obvious Child" (på Rhythm of the Saints). Samba-reggae spilles både som gademusik med hovedvægten på en stor trommegruppe, som i gadesamba, og i mindre (og elektriske) besætninger.

©